

Radeći na spomenutom Zborniku Zavod se nosio uvjerenjem i nadom da će se ovim izdanjem ne samo prikladno vrednovati znanstveni rad uvaženog profesora svečara, nego i pridonijeti kamenčić palači kulture u našem narodu i Crkvi, jer su bili pozvani na suradnju i svjetovnjaci i crkvenjaci. Tako je od 56 odazvanih: 30 crkvenih, 26 laičkih suradnika, među kojima akademci, sveučilišni profesori, književnici, umjetnici, novinari. Ovim radom Papinski hrvatski zavod na liniji dobre tradicije nalazi se u službi Domovine i njezinih trajnih vrednota.

Ratko Perić

Ekumenska vrijednost Pelikanova djela

JAROSLAV PELIKAN, *Isus kroz stoljeća. Njegovo mjesto u povijesti kulture*, s engleskog preveo Jozo Kraljević, ZIRAL, Mostar 1997, XXII + 308 + 9 str. slika.

U listopadu 1997. pojavila se u izlozima knjiga S. Kušar (priređio), *Isus Krist Bogočovjek i Spasitelj* (Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 362 str.). Sadrži 22 kristološka i soteriološka članka različitih autora, od kojih su jedanaestorica izvorno pisala na hrvatskom. Ti su članci nastajali od 1968. do 1993. i Kršćanska sadašnjost dala ih je sabrati u posebnu knjigu kao teološki prilog Kristovoj godini u okviru pripreme za jubilej 2000. Danas, 12. studenog predstavljamo u Zag-

rebu knjigu američkog povjesničara kršćanstva Jaroslava Pelikana *Isus kroz stoljeća* koja je na engleskom objavljena 1985. Podnaslov "Njegovo mjesto u povijesti kulture" odmah pripravlja čitatelje da će biti riječ o značenju osnivača kršćanstva u kulturi kršćanskih naroda i zemalja tijekom povijesti. U predgovoru hrvatskom izdanju donio sam dobro pogođenu konstataciju američkog katoličkog recenzenta Thomasa Molnara da je ova knjiga po književnoj vrsti mješavina kulturne povijesti, razmatranja, povijesti umjetnosti i teologije.

Prepuštam drugim stručnjacima da isčitavaju iz nje kristološke i povijesne sastojnice i rado se zadržavam na njezinoj ekumenskoj vrijednosti, jer je Jaroslav Pelikan ekumenist po svojoj povijesno-teološkoj naobrazbi, po svom dubokom osvjeđenju i po brojnim djelima objavljenim tijekom pedeset godina profesorskog djelovanja (1946-1996) na različitim sveučilištima Sjedinjenih Američkih Država.

Rodio se 1923. u obitelji slovačkog luteranskog pastora u SAD. Djed mu je god. 1902. doselio iz Slovačke bježeći sa svojom obitelji od nasilne mađarizacije Slovaka koja je tada bila provođena u tom dijelu Austro-Ugarske Monarhije. Zahvaljujući roditeljskoj kući i slavenskom okolišu u kojem je rastao, od djetinjstva govori nekoliko slavenskih jezika, a u luteranskoj gimnaziji u Fort Wayne, Indiana, učio je latinski, grčki, hebrejski i sirski. Veoma mlad završio je studij teologije te bio uveden u službu pastora, poput djeda i oca, ali je odlučio posvetiti se proučavanju crkvene povijesti i znanstvenom radu. Doktorirao je 1946. disertacijom u kojoj je usporedio Luthero-

vu i Husovu reformaciju i već tada se pokazalo da zauzima dinamičan stav prema kršćanskoj tradiciji.

Prvo značajnije ekumensko djelo bilo mu je *The Riddle of Roman Catholicism* (Zagonetka rimokatolicizma, Abington 1959). Kršćanima reformatorskog usmjerenja predložio je u tom djelu da bolje upoznaju katolike bez umjetnog potiskivanja ili uveličavanja razlika, ali uz hrabro otklanjanje predrasuda koje imaju jedni o drugima. Knjiga je prodana u sto tisuća primjereka te je osobito privukla pažnju Amerikanaca reformatorskog usmjerenja, u vrijeme kada se predsjednički kandidat demokratske stranke, katolik John Kennedy borio za naklonost svojih sugrađana - i izborio se. Od tada je profesor Pelikan počeo jače podržavati dijalog protestanata i katolika, ali i svih kršćana sa Židovima, smatrajući da su neraskidive veze između kršćanstva i židovstva. Tijekom i poslije II. vatikanskog sabora bio je pozivan da se djelatnije i strukturalno uključi u ekumenski teološki dijalog, ali je otklonio kako bi mogao nastaviti svoje već zasnovane znanstvene projekte.

Jedan od tih projekata je *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine* (Kršćanska tradicija: Povijest doktrinalnog razvoja) u pet svezaka. Prvi nosi naslov *The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)* - Izronjavanje katoličke tradicije (Chicago, The University of Chicago Press 1971, 394 str). Vrlo su uzbudljivi dijelovi te knjige koji nose podnaslov: "Kriteriji apostolskog kontinuiteta" (108-120) i "Katoličko pravovjerje na Istoku" (339-349) te "Pravovjerni katolicizam na Zapadu" (349-357).

Pojam "modela" ili uzorka od sedamdesetih godina obilno primjenju američki teolozi u ekleziologiji, kristologiji i povijesti doktrinalnog razvoja kod kršćana. Usp. npr. knjige A. Dulles, *Models of the Church* (Garden City, Doubleday 1974.) i *A Church to Believe In: Disciples and the Dynamics of Freedom* (New York, Crossroad 1982.), zatim knjigu John F. O'Grady, *Models of Jesus* (Garden City, New York 1982). Djelujući u takvoj sredini, Pelikan je svojoj knjizi dao naslov *Isus kroz stoljeća* prikazavši osamnaest uzoraka Isusa od "rabina" iz novozavjetnog vremena do "osloboditelja" iz osloboditeljskih pokreta u našem stoljeću.

S ekumenskog stajališta značajna su poglavlja deveto i jedanaesto te trinaesto i četrnaesto. U devetom govori o Kristu kao idealnom monahu koji vlada svijetom. Počinje napomenom da je motiv o Kristu monahu prisutan u mnogim rukopisima i na slikama po crkvama tijekom srednjeg vijeka, zatim istražuje predkršćanske korijene monaštva kod židovskih terapeuta kako ih prikazuje Filon Aleksandrijski. Pokazuje utjecaj monaškog ideala koji je stoljećima strujao iz Atanazijeva *Života sv. Antuna*. Na široko obrađuje Benediktov pokret rada i molitve. Upozorava kako je otac Zosima u romanu *Braća Karamazovi* utjelovljenje bizantskog i ruskog monaškog ideala. U Latinskoj Crkvi monah vladar je Hildebrand koji je god. 1073. postao papa pod imenom Grgura VII. Monasi su kristijanizirali Germane i Slavene pa danas upućeni protestantski stručnjaci priznaju da bi Isus Krist ostao nepoznat žiteljima Europe bez evangelizatorskog djelovanja srednjov-

jekovnih monaha. Monasi su bili pronositelji pastoralne, liturgijske i duhovne obnove u srednjem vijeku. Ekumeničnost ovog poglavlja jest upravo u tome što sve ovo piše kršćanin u čijoj tradiciji je izbljedilo monaštvo i redovništvo.

U jedanaestom poglavlju obrađen je utjecaj Franje Asiškog i njegova pokreta na reformu Katoličke Crkve u 13. i 14. st. Ne treba biti franjevac da bi katolički čitatelj s općom naobrazbom uvidio kako je Pelikan dobro proučio asiškog sirotana koji je Crkvu volio i želio je iznutra mijenjati na bolje šokantnim nasljedovanjem Krista, siromašnog i jednostavnog. Franjo je sa svojim sudrugovima uveo božićne jaslice i put križa, a te su pobožnosti ostavile neizbrisiv trag u kršćanskoj umjetnosti kroz stoljeća. Pelikan vrlo živahno uspoređuje ondašnjeg papu Inocenta III. i Franju Asiškog na Giottovoj glasovitoj slici, te pokazuje da su obojica važni za kontinuitet Crkve. Ekumeničnost je ovdje u priznavanju elementa kontinuiteta koji se uvijek iznova živi ispravnim vraćanjem Kristu kao izvoru kršćanstva i Crkve.

U 13. poglavlju, pod naslovom "Zrcalo vječnoga" obrađena je slika Krista u Lutherovoj i Kalvinovoj reformaciji i katoličkoj protureformaciji, osobito u Španjolskoj. Počinje poznatom konstatacijom da je reformacija izbila kao priziv od vlasti institucionalne Crkve na vlast povijesnog Isusa. Za razumijevanje Luthera bitno je imati na umu njegovo proučavanje Biblije na izvornim jezicima, te posebno trud oko tumačenja Pavlova nauka o opravdanju grešnika. Za Luthera i Kalvina Isus je zrcalo Božje očinske dobrote pred potrebom osude grešnika. Stoga je metafora

o Kristu kao zrcalu vječnoga središnja za vjerska dostignuća reformacije i njezin doprinos kulturi. Iako je prije Luthera bilo drugih prijevoda Novoga zavjeta na njemački, njegov je prijevod kvaliteta novost te ga čini "najvećim kiparom njemačkog jezika". Isus iz Lutherova prijevoda izgledao je tako zanimljiv i svjež da je postao suvremenik ljudi koji su živjeli u 16. stoljeću. Luther je svojim spisima i duhovnošću inspirirao brojne glazbenike, od kojih su najpoznatiji Bach i Händel. Luther je Isusa kao zrcalo Božje dobrote htio učiniti mjerodavnim i za politički poredak, ali je ipak upozoravao da treba razlikovati svjetovno i duhovno, jer se Govor na gori ne bavi izravno nadležnošću i odgovornošću građanskih vlasti. Po mišljenju Pelikana Calvin je više učinio za artikulaciju kršćanske politike u vrijeme reformacije. Ekumeničnost ovog poglavlja je u otkrivanju pozitivnih strana Luthera osobno i njegova pokreta za katoličke i pravoslavne kršćane koji to u svojim dosadašnjim priručnicima povijesti nisu mogli nalaziti.

Poglavlje 14. govori o Isus kao "Knezu mira" u vrijeme vjerskih ratova u Europi, te vjerski motiviranog ratovanja ili totalnog odbacivanja oružja, od križarskih vojni do suprotstavljanja turskoj najezdi. Jedni su u Isusovim postupcima i učenju tražili podlogu za "pravedan rat" u kojem su branili svoja ognjišta, ali i osvajali "nevjernih" zemlje, a drugi oslon za svako suprotstavljanje oružanom sukobu, makar se radilo i o zakonitoj obrani. U tom ozračju Pelikan posvećuje doličnu pažnju anabaptistima i kvekerima koji su suprotstavljanjem ratovanju izgledali kao za-

govornici anarhije, jer je i po njima Krist stupnjevito postajao Knez mira u pluralističkom svijetu. Ekumeničnost ovog poglavlja je u pokazivanju da je isti biblijski motiv o Kristu kao Knezu mira kod različitih kršćana bio upotrebljavan za opravdanje agresivnih i obrambenih ratova, ali i za suprotstavljanje nasilju na miran način.

Kod svih ovih ekumenskih modela Krista Pelikan pokazuje kako su bili zastupljeni u slikarstvu, književnosti i glazbi.

Mislim da je poseban znak ekumeničnosti što ovu vrijednu knjigu američkog luteranskog teologa izdaje ZIRAL, koji su pokrenuli hercegovački franjevci u izbjeglištvu god. 1970., za izdavanje vrijednih djela iz hrvatske povijesti i književnosti kakva se, usljed socijalističke "slobode", nisu smjela objavljivati u domovini. ZIRAL se 1995. god. preselio u Mostar i proširio svoje izdavačke pothvate. Knjiga je vrijedna prinova u teološkoj literaturi na hrvatskom i dobro će doći, ne samo studentima teologije, nego i svima koji žele dublje ponirati u kršćanske sastojnice današnje europske, a time i hrvatske kulture.

Mato Zovkić

Prilog biblijskoj bibliografiji u Hrvata

Komentar evanđelja i Djela apostolskih, preveo Mato Zovkić, Priručnici - 1, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1997., 737 str.

Znanstveni pristup proučavanju Biblije

Knjiga *Komentar evanđelja i Djela apostolskih* je prijevod nekih dijelova s engleskog iz knjige *The New Jerome Biblical Commentary*, Geoffrey - Chapman. Prvo izdanje objavljeno je još 1968., a obnovljeno 1989. u Velikoj Britaniji i doživjelo već pet izdanja. Zadnje ekonomsko izdanje iz 1994. namijenjeno je studentima. Priredili su ga Raymond E. Brown S. S., Joseph Fitzmyer, S. J. i Raland E. Murphy O. Carm. To je zbirka egzegetskih komentara katoličkih bibličara.

Dr. Zovkić u ovoj knjizi preveo je 7 velikih dijelova drugog dijela, tj. iz Novog zavjeta tog velikog komentara.

Objavljivanje te knjige na hrvatskom jeziku je zacijelo golemi doprinos studiju Biblije u Hrvata. Napose će biti važna za studente i sve koji studijski pristupaju proučavanju Biblije. Stoga knjigu želim predočiti u okviru biblijske bibliografije u Hrvata.

Zanimljivo je da su engleski autori posvetili izdanje iz 1994. uspomenu pape Pia XII., velikog promotora katoličkog znanstvenog pristupa Bibliji i papi Pavlu VI., koji je očuvao i unaprijedio taj studij kroz promociju konstitucije *Dei Verbum* Drugog vatikanskog sabora 18. XI. 1965.

Knjiga je znanstveni pristup proučavanju Svetog Pisma kojeg Crkva traži od onih koji svoju vjeru proučavaju na temelju zapisane objave. Ako prihvatimo onu poznatu tvrdnju velikog prevoditelja i tumačitelja Božje riječi sv. Jeronima: "Ne poznavati Pisma to je ne poznavati Krista" (*Comm. in Is.*; DV, 25) onda si možemo zamis-